

Fontos azonban arról is szólni, hogy Polgár (2001) hasonló tendenciáról számol be Toledóban is. Megállapítja, hogy a magyar klub fokozatosan veszít jelenőségéből, és két lehetséges okot vet fel ennek magyarázatára, amelyek kiválóan alkalmazhatók a hamiltoni magyar klub helyzetére is (Polgár 2001, 20):

„Egyfelől [a magyar klub] Birmingham⁶ városrészben van, míg a legtöbb magyar ma már a külső kertvárosi övben él. Másfelől a fent említett ünnepek szezonális jellegűek, így a magyar klub nem kínál programokat rendszeresen, azaz heti vagy havi rendszerességgel.”

A toledói helyzethez hasonlóan a hamiltoni magyarság esetében is igaz, hogy egyfelől a közösség legtöbb tagja a különféle elővárosi negyedekbe költözött – nagyban hozzájárulva a közösség fent leírt szétszóródott jellegéhez –, másfelől pedig a magyar klub programjai itt is szezonális jellegűek.

Az egyházi szintér és a magyar klub mellett még egy szinterről érdemes említést tenni az 55-ös kérdés kapcsán, és ez pedig a magyar örökségnyelvi iskola. Annak ellenére, hogy – amint már említettem – azok aránya, akik azt választották, hogy a magyar nyelvet az oktatásban használják, mindent egybevéve elég alacsony (11%), hozzá kell tenni, hogy minden második generációs válaszadó úgy nyilatkozott, hogy használja (vagy használta) a magyar nyelvet az örökségnyelvi iskolában. Ezt azonban kevesen említették meg, mikor arra a kérdésre válaszoltak, hogy használják-e a magyar nyelvet az oktatásban, ehelyett inkább akkor szóltak róla külön, amikor azt kérdeztem tőlük, hogy használják-e, ill. használták-e a magyar nyelvet még bármilyen más szintén, ami a kérdőívben nem szerepel.

Ez arra utal, hogy (összhangban a Fishman 2001, Campbell és Christian 2003, Chinen és Tucker 2005, Otcu 2010, ill. Oriyama 2010 alapján az „Elméleti háttér” c. fejezetben megfogalmazott előfeltevéssel) a magyar örökségnyelvi iskola⁷ kulcsfontosságú szereppel bír a közösségben az örökségnyelv-megtartás terén, bár válaszadóim közül láthatólag kevesen tekintik az intézményesült oktatási rendszer részének.

5.2. Nyelvhasználat a privát színtereken

A kultúra és az etnicitás fenntartásának témája után a következő téma a privát színterek nyelvhasználatát a hamiltoni magyar közösségben. Ezeket a színtereket a magyar nyelv viszonylag gyakori használata jellemzi, mivel ezeket a területeket érinti a legkevésbé a nyelvcsere hatása. A Fishman (1972) által javasolt öt klasszikus nyelvhasználati szintér (vagyis a család, a barátok, a vallás, az oktatás és a munka) közül az első kettőt sorolom ebbe a kategóriába, így ennek megfelelően ez a két privát szintér (vagyis a család és a barátok) képezi a vizsgálat tárgyát ebben a részben.

Ezen felül ez a két szintér kiegészül még öt különböző olyan szituációval, amelyek az ember privát szférájához tartoznak, nevezetesen az imádkozással, a számolással, a káromkodással, a gondolkodással, valamint az állatokhoz való beszéddel. Azért erre az öt privát tevékenységre esett a választás, mert ezek egyfelől ténylegesen privát és intim tevékenységek, másfelől pedig ezek szerepeltek az eredeti SHOH-kérdőívben is, amit nem akartam megváltoztatni, hogy eredményeim a korábbi kutatásokkal összehasonlíthatók legyenek.

⁶ „Toledo magyarul lakta része, a város keleti felén” (Polgár 2001, 8), melyet időközben elhagyott a magyar lakosság nagy része, akik a kertvárosi részre költöztek

⁷ A magyar örökségnyelvi iskola (hivatalos nevén Arany János Magyar Iskola) 1980 óta működik Hamiltonban, és 2010-es adatok szerint akkor 33 tanuló járt oda óvodástól középiskolás szintig. Emellett három nyolcosztályos magyar iskola működik a közeli Torontóban is.

Elsőként a családtagokkal való nyelvhasználatra (pontosabban nyelvválasztásra) vessünk egy pillantást. Egészen pontosan azok a családtagok, akik itt előkerülnek, a szülők, a nagyszülők, a gyermekek és a házastárs. A kérdőív 46. kérdésére kapott válaszaim alapján az mondható el, hogy a magyar leggyakoribb használata a nagyszülők és a szülők esetében mutatkozik (előbbieken esetében 62, utóbbiaknál 56% válaszolt úgy, hogy kizárólag magyarul beszél a rokonai-val). Jóval kevesebben nyilatkoztak úgy, hogy csak a magyart használják házastársukkal (32%), és még alacsonyabb ez a szám a gyermekekkel való interakció esetén (14%). Ez egyértelmű jele a generációk közötti örökségnyelv-továbbadás elhalványulásának, ennek eredményeként pedig a nyelvcsereének. Ha ugyanis a második generáció tagjai már csak a második nyelven, vagy esetleg az első és a második nyelven együttesen (de semmiképpen nem kizárólagosan az első nyelven) beszélnek az első generáció képviselőivel, akkor rendkívül kicsi annak az esélye, hogy ők a harmadik generáció tagjaival az első nyelven kommunikáljanak, arról nem is beszélve, hogy esetleg továbbadják, megtanítsák nekik az örökségnyelvet. Ily módon megállapítható, hogy a háromgenerációs nyelvcsere (amelyet előfeltevésként Paulston 1981, Fishman 1966, 1991 és Veltman 1983 alapján fogalmaztam meg) láthatólag valóban lezajlik a közösségben.

Fontos azonban néhány kérdés esetében különbséget tenni az első- és másodikgenerációs beszélők válaszai között. Például ott lehet értelme egy ilyen különbségtételnek, ahol a 11 másodikgenerációs beszélő közül mindössze egyetlen egy (tehát 9%) adta azt a választ, hogy kizárólag a magyar nyelvet használja szüleivel, míg a 26 elsőgenerációs bevándorló közül 21 (vagyis 81%-uk) válaszolt ugyanígy. Hasonló a helyzet a gyermekekkel való nyelvválasztás esetében, ahol egyetlenegy másodikgenerációs beszélő sem jelölte meg a magyar kizárólagos használatát válaszként, míg az elsőgenerációs bevándorlók csoportjában 5 beszélő adta ezt a választ a 26-ból (vagyis 19%). Ezeket az arányokat a 3. Táblázat szemlélteti.

	Nyelvválasztás a gyermekekkel: kizárólag magyar	Nyelvválasztás a szülőkkel: kizárólag magyar
Első generáció	5 (19%)	21 (81%)
Második generáció	0 (0%)	1 (9%)

3. Táblázat. Nyelvválasztás a gyermekekkel és a szülőkkel, számértékekben (és százalékosan)

Ez a különbség, amely az első és a második generáció között érzékelhető, tovább erősíti azt a feltevést, miszerint a nyelvcsere folyamatban van a közösségben, mivel azon másodikgenerációs beszélők száma (és aránya), akik csak magyarul beszélnek gyermekeikkel és szüleikkel, jóval elmarad ugyanezeketől az értékektől az elsőgenerációs bevándorlók esetében. Ez pedig azt jelenti, hogy a harmadik generációnak vajmi alacsony esélye van rá, hogy megtanulja az örökségnyelvet, mivel a generációk közötti továbbadás nem tűnik elég hatékornak. Ez pedig további alátámasztása Paulston (1981), Fishman (1966, 1991) és Veltman (1983) már említett feltevésének a háromgenerációs nyelvcseréről.

Egy utolsó megjegyzés ebben az összefüggésben az, hogy annak ellenére, hogy a másodikgenerációs beszélők elég ritkán használják kizárólag a magyar nyelvet szüleikkel és gyermekeikkel való interakcióik során, ez még nem feltétlenül jelenti azt, hogy az összes többi esetben automatikusan csak az angolt használják. Eredményeimből az derül ki, hogy egyetlen másodikgenerációs válaszadó beszél csak kizárólag angolul szüleivel és gyermekeivel, míg a fennmaradó 10 mindkét nyelvet használja szüleivel, ill. akinek gyermekei vannak, azok velük

is kivétel nélkül mindkét nyelvet használják. Ez alapján tehát nem jelenthető ki, hogy a harmadikgenerációs beszélők soha nincsenek kitéve örökségnyelvi inputnak, még ha ez nem is felel meg teljesen a háromgenerációs nyelvcsere elméletének.

Még mindig a privát színtereknél maradva, a következő téma a nyelvválasztás a barátokkal. Itt az élénk táruló kép sokkal egyszerűbb, mint amit a családtagok esetében láttunk. Eredményeimet természetesen itt is a kérdőív 46-os kérdésére kapott válaszokra alapozom.

A legtöbb esetben a válaszadók mindkét nyelvet használják barátaikkal. Ennek minden bizonnyal az az oka, hogy a legtöbben rendelkeznek olyan barátokkal, akik csak magyarul beszélnek és angolul nem, illetve olyanokkal is, akik csak angolul beszélnek és magyarul nem. Mi több, sokan említették válaszukban, hogy azokkal a barátaikkal, akik mind a két nyelvet beszélik, gyakran mindkét nyelvet használják, alkalmanként kódváltásokkal – többek között a téma, a helyzet vagy a hangulatuk függvényében.

Ami a számszerű adatokat illeti ebben az összefüggésben, a 37 beszélőből 32 nyilatkozott úgy, hogy mindkét nyelvet használja barátaival; két-két válaszadó beszél velük csak angolul, ill. csak magyarul; és egy adatközlő válaszában szerepelt az angol, a magyar és a francia nyelv is.

A privát színtereken mutatkozó nyelvválasztási preferenciák után a következő téma a kérdőívben szereplő öt már említett, privát szférához tartozó tevékenység, nevezetesen az imádkozás, a számolás, a káromkodás, a gondolkodás és az állatokhoz történő beszéd. Ezzel az öt tevékenységgel kapcsolatban az eredmények alapján a kérdőív 56-os kérdése képezi, amelyre a válaszok a 4. Táblázatban láthatók számszerűsítve.

N=37	magyar	angol	magyar és angol	egyik sem	n.v.
imádkozás	24 (65%)	3 (8%)	9 (24%)	1 (3%)	1 (3%)
számolás	11 (30%)	8 (22%)	18 (49%)	-	-
állatokhoz való beszéd	11 (30%)	10 (27%)	13 (35%)	3 (8%)	-
gondolkodás	9 (24%)	7 (19%)	21 (57%)	-	-
káromkodás	5 (14%)	8 (22%)	16 (43%)	8 (22%)	-

4. Táblázat. Nyelvválasztás privát tevékenységek végzésekor

Ezen adatok alapján arra lehet következtetni, hogy az imádkozás a legmélyebben gyökerező tevékenység mind az öt közül, mert az kapcsolódik a legszorosabban a magyar nyelvhez. Ha azonban egy kicsit közelebbről is megvizsgáljuk a helyzetet, és különbséget teszünk az első és a második generáció között, nagy eltérést találunk. A 26 elsőgenerációs bevándorlóból ugyanis 22 kizárólag magyarul imádkozik (85%), míg a 11-ből csak 2 másodikgenerációs beszélőről mondható el ugyanez (18%). (A fennmaradó kilenc másodikgenerációs adatközlőből hat mindkét nyelven imádkozik, kettő csak angolul, egy pedig egyáltalán nem imádkozik.)

Ezt követően a táblázatban lefelé haladva azt találhatjuk, hogy a magyar nyelv használata fokozatosan elhalványul, ami azt az érdekes eredményt adja, hogy – e korlátozott minta alapján – a káromkodás és a gondolkodás sokkal kevésbé kötődik a magyar nyelvhez, mint az imádkozás és a számolás.

Összefoglalva azt láthattuk ebben a részben, hogy a privát színtereken viszonylag gyakori a magyar nyelv használata a hamiltoni magyar közösségben, és annak ellenére, hogy kétségbevonhatatlan jelei mutatkoznak a háromgenerációs nyelvcserének, az mégsem vonatkoztatható abszolút jelleggel minden beszélőre és helyzetre.

5.3. A közösségi színterek nyelvhasználata

A közösségi színterek esetében egy kicsit más a helyzet, mint amit az előbbieken a privát színtereknél tapasztalhattunk. Itt a magyar nyelv használata sokkal kevésbé gyakori, mint az angolé, ami arra enged következtetni, hogy a nyelvcseré hamarabb és gyorsabban megtörténik ezeken a színtereken, mint a privát szférában. Ez a következtetés pedig megfeleltethető a Chevalier (2004) által felvetett (és az „Elméleti háttér” c. fejezetben bemutatott) mintázatnak, hisz ezeket a közösségi színtereket általában formálisabb nyelvhasználat jellemzi – formálisabb regiszterekkel és stílusokkal –, és ha a magyar nyelv használata kevésbé jelentős ezeken a színtereken, mint az informális helyzetekben, az bizonyítani látszik Chevalier (2004) állítását a fokozatosan beszűkülő regiszterhasználatról, ami a nyelvcserével párhuzamosan zajlik. Ennek megfelelően a másodikgenerációs beszélők már általában kódot (azaz nyelvet) váltanak a helyzet (vagy a szintér) formalitásának megfelelően ahelyett, hogy csak regisztert vagy stílust váltanának (vö. Chevalier 2004, 3).

Ez pedig azt jelenti, hogy az „Elméleti háttér” c. fejezetben, Chevalier (2004) fenti megállapításain alapulva megfogalmazott előfeltevés beigazolódni látszik az eredmények fényében. A magyar nyelv sokkal gyengébb jelenléte a közösségi színtereken tehát e magas és formális regiszterek fokozatos lemorzsolódását jelenti generációról generációra. (A közösségi színterek nyelvhasználatára vonatkozó adatok a kérdőív 55-ös kérdésén alapulnak, és az 5. Táblázatban láthatók számszerűen összefoglalva.)

	Templom	Étterem	Magyar klub	Bolt	Munka	Iskola
Összesen	37 (100%)	19 (51%)	18 (49%)	17 (46%)	6 (16%)	4 (11%)
Első generáció	26 (100%)	14 (52%)	14 (52%)	10 (37%)	4 (15%)	4 (15%)
Második generáció	11 (100%)	5 (45%)	4 (36%)	7 (64%)	2 (18%)	

5. Táblázat. A magyart az adott közösségi szintéren használók száma (és aránya)

Ahogy az az 5. Táblázatból is látszik, és ahogy azt már a kultúra és az etnicitás fenntartása kapcsán említettem is, a templom (vagyis az egyházi szintér) az a közösségi szintér, ahol a magyar nyelv használata az összes közösségi szintér közül a leggyakoribb, hiszen minden egyes válaszadó úgy nyilatkozott, hogy használja a magyar nyelvet a templomban. Ahogy azonban jobbra haladunk a táblázatban, láthatjuk, hogy a magyar nyelv használatának gyakorisága fokozatosan csökken, olyannyira, hogy az iskola és a munka szerepe a magyar nyelvhasználat színtereként már-már elhanyagolható, míg mondjuk a boltokban, a magyar klubban vagy éttermekben még jelen van a magyar nyelv, bár sokkal kisebb jelentőséggel bír, mint a templom esetében.

Az, hogy az iskola kategóriáját olyan kevés válaszadó jelölte meg ennek a kérdésnek az esetén, arra enged következtetni, hogy az örökségnyelvi iskola nem egy olyan szintér, amelyen a beszélők jelenleg is használják az örökségnyelvet, hanem inkább annak elsajátítását szolgálja, és ezzel tölt be fontos szerepet az örökségnyelv megtartásában, ill. generációk közötti továbbadásában, jelentős mértékben erősítve a szülők ilyen irányú szerepét – ahogy azt Chinen és Tucker (2005), Otcu (2010) és Oriyama (2010) egyaránt megfogalmazzák.

Fontos tényezőként jelenik meg a kérdőív 55-ös kérdésében az is, hogy a válaszadók használták-e *korábban* a magyart ezekben a közösségi szintekben. Alapjában véve a templomon kívül minden egyes szintér esetében csökkenést találunk, ha összehasonlítjuk, hányan használták a magyart az adott szintéren régen, és hányan használják most. A legszembetűnőbb csökkenés az étterem kategóriájában mutatkozik: 78-ról 51%-ra. Erre az adhat magyarázatot, hogy számos magyar étterem bezárt szerte Ontarióban az elmúlt évtizedekben, ahogy azt több interjúalanyom is megemlíttette.

A kérdőív 55-ös kérdésén kívül a 46-os kérdés is olyan információkra kérdez rá, melyek a közösségi szinterek nyelvhasználatához tartoznak. Itt a szomszédokkal való interakció esetén történő nyelvválasztásról van szó, és a válaszadók 95%-a (azaz 35 ember) kizárólag az angolt használja velük, míg a fennmaradó 5% (azaz 2 fő) mindkét nyelvet. Ez további bizonyítékot szolgáltat a közösség szétszóródott jellegére, ami a huszadik század második felében lezajló erőteljes szuburbanizációs folyamat eredménye, amikor is a magyar családok elhagyták a tradicionálisan homogén magyar részeket, melyekben évtizedek óta éltek. Ez a folyamat a legtöbb észak-amerikai magyar közösség esetében megmutatkozik, amint arra Polgár (2001) és Fenyvesi (2005) egyaránt rávilágít.

5.4. A magyar nyelv elsajátítása

A beszélők magyar nyelvhasználatával kapcsolatos következtetéseimet a kérdőív 28-as kérdésére alapozom, melyre a kapott válaszokat a 6. táblázat foglalja össze.

	Hol tanult meg magyarul?			
	szüleitől	cserkészletben	iskolában	egyetemen
Összesen	37 (100%)	17 (46%)	36 (97%)	6 (16%)
Első generáció	26 (100%)	8 (30%)	26 (100%)	4 (15%)
Második generáció	11 (100%)	9 (82%)	10 (91%)	2 (18%)

6. Táblázat. A magyar nyelv elsajátítása

Először is a legszembetűnőbb eredmény ebben a témában az, hogy minden válaszadó úgy nyilatkozott, hogy szüleitől tanult magyarul. Ez arra enged következtetni, hogy a magyar nyelv elsajátítása mind az első-, mind a másodikgenerációs beszélők esetében szorosan kapcsolódik a családi szintérhez. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy más forrása nem lehet az örökségnyelv elsajátításának, hiszen egy válaszadó érthető módon több választ is adhatott erre a kérdésre.

Ennek eredményeképpen számottevő eredmény született a cserkészlet, az iskola és az egyetem kategóriájában is, ami azt jelenti, hogy ezek a területek jelennek meg a közösségben a magyar nyelv elsajátításának további forrásaiként. Ezek közül pedig mindenekelőtt az iskola szerepe emelendő ki, hiszen egy kivétellel minden beszélő megjelölte az iskola kategóriáját.

Ez a második generációs válaszadók esetében tovább erősíti azt a megfigyelést, miszerint az örökségnyelvi iskola kiemelkedő fontossággal bír az örökségnyelv megtartásában azzal, hogy elősegíti annak generációk közötti továbbadását. (A legtöbb másodikgenerációs beszélő ugyanígy megjegyezte az interjú folyamán, hogy nem a hivatalos általános vagy középiskolájában, hanem a magyar örökségnyelvi iskolában tanulta a nyelvet.)

Ami a cserkészlet szerepét illeti ebben az összefüggésben, rendkívül látványos különbség mutatkozik az első és a második generáció adatai között. Az elsőgenerációs bevándorlóknak ugyanis mindössze 30%-a (vagyis a 26-ból 8 fő) jelölte meg válaszként ezt az opciót, míg a másodikgenerációs beszélők esetében ugyanez az arány 82% volt (a 11-ből 9 fő). Ez pedig arra enged következtetni, hogy a cserkészlet (hasonlóan az örökségnyelvi iskolához, ill. sokszor akár azzal együtt is működve) ugyancsak kulcsfontosságú szerepet játszik mind a nyelv, mind az etnicitás megőrzésében a hamiltoni magyarság körében, vagyis sokkal többet jelent egyszerű vallási mozgalomnál.

5.5. A telekommunikáció és a multimédia

A magyar nyelv jelenléte a telekommunikációban és a multimédiában a hamiltoni magyar közösség életében egy olyan téma, amellyel számos kérdés foglalkozott, melyeknek mindegyikét (a televíziózásra és rádiózásra irányuló kérdés kivételével) magam szerkesztettem bele a kérdőívbe, mivel az eredeti (vagy az enyémhez hasonlóan kismértékben módosított) SHOH-kérdőívvel korábban dolgozó kutatók nem tértek ki erre a kérdéskörre kutatásaik során, illetve csak a tévé nézéssel és rádióhallgatással foglalkozó egyetlen kérdés erejéig.

Ez utóbbi kérdés egészen pontosan az 51-es számot viseli a kérdőívben, és arra kérdez rá, hogy milyen nyelven (ill. nyelveken) néznek tévét, illetve hallgatnak rádiót a válaszadók. Az én eredményeim ezzel kapcsolatban azt mutatják, hogy egyetlen adatközlő sem néz, ill. hallgat kizárólag magyar műsorokat, de azok aránya, akik mind magyar, mind angol műsorokat néznek, ill. hallgatnak, 37-ből 25 a televízió esetében, míg 37-ből 7 a rádióban.

Azt, hogy magyar nyelvű televízió-, ill. rádióműsorokat egyáltalán fogni lehet Hamiltonban, az teszi lehetővé, hogy a környező városokban (pl. Torontóban és Tilsonburg-ben) üzemel néhány magyar nyelvű rádióadó, a helyi televízió pedig minden szombat délután közvetít magyar nyelvű műsort. Ezenkívül természetesen lehetőség van magyar nyelvű műholdas csatornák fogására, valamint sok magyar nyelvű rádióadó online is elérhető. Amint az ezeket a magyar programokat (is) néző és hallgató válaszadók aránya is mutatja, a televízió és a rádió (de főként a televízió) szerepét semmiképpen nem szabad elhanyagolni sem a nyelv, sem a kultúra, ill. az etnicitás fenntartását illetően.

Az első kettő az általam hozzáadott hat kérdés közül ebben a témában (nevezetesen a kérdőív 90-es és 91-es kérdése) a közösség mobiltelefon-használatára irányult. Míg a 91-es kérdésre adott válaszok azt mutatták, hogy egyetlen beszélőnek sincs magyar nyelvűre állítva a mobiltelefonja, a 90-es kérdésre adott válaszokból arra derült fény, hogy a 37 válaszadóból 9 használja a magyar nyelvet SMS-ezésre. Ez azt mutatja, hogy a magyar nyelv valamilyen mértékben azért jelen van ezen a területen is, bár kétségkívül marginális szereppel bír az angolhoz képest, méghozzá mindkét generáció esetében.

A 92-es kérdés arra kérdezett rá, hogy az adatközlők böngésznek-e magyar weboldalakat. Az eredmények alapján a 37-ből 26-an (a másodikgenerációsok közül a 11-ből 10-en) élnek ezzel a lehetőséggel, méghozzá rendkívül változatos témákban (a magyar történelemtől a politikán át a hagyományos magyar meséig, mondókáig és ételreceptekig). Ez alapján azt lehet állítani, hogy az internet egy viszonylag új szintéreként jelenik meg a hamiltoni magyarság magyar